

Nd.

14. Frumvarp til laga

um breytingar á og viðauka við lög nr. 98 9. júlí 1941, um heimild fyrir ríkisstjórnina til ráðstafana og tekjuöflunar vegna dýrtíðar og erfiðleika atvinnuveganna.

Flm.: Haraldur Guðmundsson, Finnur Jónsson, Emil Jónsson.

1. gr.

Í stað 2. gr. laganna komi eftirfarandi greinar, er verða 2.—4. grein:

- a. (2. gr.) Ríkisstjórnin skipar þriggja manna ríkisverðlagsnefnd til þess að hafa með höndum verðlagsákvæðanir þær, sem nú eru í höndum verðlagsnefndar, sbr. lög nr. 118 2. júlí 1940, mjólkurverðlagsnefndar, sbr. lög nr. 1 7. jan. 1935, kjötverðlagsnefndar, sbr. lög nr. 2 9. jan. 1935, og verðlagsnefndar þeirrar, er um ræðir í 9. gr. laga nr. 34 1. febr. 1936. Ríkisverðlagsnefnd hefur einnig það hlutverk að ákveða flutningsgjöld fyrir hvers konar flutning með íslenskum skipum eða skipum, sem leigð eru af íslenskum aðilum.

Ríkisstjórnin ákveður, hver nefndarmanna skuli vera formaður. Nefndin ræður framkvæmdastjóra og annað starfsfólk. Kostnaður við störf nefndarinnar greiðist úr ríkissjóði.

- b. (3. gr.) Ríkisverðlagsnefnd skal haga verðlagsákvörðunum þannig, að nettóágóði verði ekki vegna verðhækkunar vörunnar meiri að upphæð en tíðkaðist í viðkomandi vöruflokkum eða viðskiptum fyrir 1. sept. 1939 við sölu á sama vörumagni, að viðbættu hæfilegu álagi vegna aukinnar áhættu og kostnaðar við sölu vörunnar. Í því skyni ákveður hún hámarksverð á vörum eða hámarksálagningu, þar sem ekki verður komið við ákvörðun hámarksverðs. Þó má aldrei ákveða hærri álagningu á kornvörum, kaffi og sykri en 30% af innkaupsverði (cif.) samtals í smásölu og heildsölu. Við verðlagsákvæðanir skal ríkisverðlagsnefnd njóta aðstoðar verðlagsnefnda þeirra, er um ræðir í 2. gr., og er þeim skylt að láta henni í té allar þær upplýsingar, er hún óskar eftir.

- c. (4. gr.) Óheimilt er að taka hærra flutningsgjald fyrir kornvörur, kaffi, sykur og hráefni til smjörlikis- og kaffibætisgerðar (sbr. 5. gr.) með íslenskum skipum eða skipum, sem leigð eru af íslenskum aðilum, heldur en þau flutningsgjöld, sem tekin voru af Eimskipafélagi Íslands fyrir flutninga á þessum vörum frá Kaupmannahöfn 1. sept. 1939.

Nú telur ríkisverðlagsnefnd, að þessi farmgjöld séu of lág, og skal þá greiða uppþætur á þau úr sjóði þeim, er um ræðir í 8. gr., eftir ákvörðun nefndarinnar, og sé þá tekið tillit til afkomu skipaiegenda árið 1940.

2. gr.

3. gr. laganna, sem verður 5. gr., orðist svo:

1. Til ársloka 1942 skal fella niður tolla af: baunum, ertum, linsum, hveiti, rúg, ris með hýði eða án hýðis, byggí, höfrum, mais og annarri ómalaðri kornvöru; mjöli: úr hveiti, úr rúgi, úr ris, úr byggí, úr höfrum, úr mais og öðru ótöldu;

- sykri: strásykri, höggnum sykri (molasykri), sallasykri (flórsykri), púðursykri, steinsykri (kandís) og toppasykri; kaffi, óbrenndu og brenndu eða brenndu og möluðu. Enn fremur af efnivörum til smjörlíkis- og kaffibætisgerðar; ákveður fjármálaráðuneytið, hvaða vörur tollskrárinnar falla þar undir.
2. Til sama tíma skal hækka um 50% tolla af: áfengi og tóbaki, svo og gjald af innlendum tollvörutegundum, sbr. lög nr. 60 30. des. 1939, og aðflutningsgjöld af sams konar vörum.

3. gr.

- a. 4. gr. laganna falli niður.
- b. 5. gr. verður 6. gr. og 1. málsg. orðist svo:
Ríkisstjórninni er heimilt með reglugerð að leggja sérstakt útflutningsgjald á íslenskar afurðir, sem fluttar eru út úr landinu og seldar eru með stríðsgróða, og má ákveða gjaldið allt að 10 af hundraði. Er ríkisstjórninni heimilt að ákveða mismunandi hátt gjald af hinum ýmsu útflutningsvörum, miðað við framleiðslukostnað og söluverð.
- c. 6. gr. verði 7. gr.

4. gr.

- Á eftir 6. gr. laganna komi tvær nýjar greinar, er verði 8. og 9. gr., svo hljóðandi:
- a. (8. gr.) Til þess að standast útgjöld af ráðstöfunum, sem ákveðnar verða samkvæmt 1. gr. laga þessara, skal stofna sérstakan dýrtíðarsjóð. Í sjóðinn skulu renna þau gjöld, sem ákveðin kunna að verða samkvæmt 6. og 7. gr., en auk þess hafi dýrtíðarsjóður þessar tekjur:
1. 8 millj. kr. framlag úr ríkissjóði, er greiðist með jöfnum afborgunum mánaðarlega á tímabilinu 1. nóvember 1941 til 1. apríl 1942.
 2. Tekjur af stríðsgróðaskatti af skattskyldum tekjum ársins 1941, sbr. lög nr. 10 5. maí 1941, um stríðsgróðaskatt.
 3. Leggja skal sérstakt gjald á þær kornvörur, kaffi og sykur, sem úthlutað er sérstaklega til veitingahúsa, iðnfyrirtækja og brauðgerðarhúsa (sbr. lög nr. 37 12. júní 1939).

Gjald þetta skal nema:

Fyrir kornvörur á kg.	kr. 0.20
— sykur — —	— 0.30
— kaffi — —	— 1.50

Auk þess skal leggja á þessar vörur gjald, sem nemur á hvert kíló sem næst þeim farmgjalda- og tollaivilnunum, sem veittar eru á hverjum tíma samkvæmt ákvæðum laga þessara. Skömmtunarskrifstofa ríkisins sér um innheimtu á gjaldi þessu, og má krefja það sem stimpilgjald af skömmtunarseðlum þeim, er skömmtunarskrifstofa ríkisins úthlutar þessum fyrirtækjum. Fjármálaráðuneytið setur nánari reglur um innheimtu og ákvörðun gjaldsins í samráði við skömmtunarskrifstofu ríkisins.

4. Frá gildistöku laga þessara og til ársloka 1942 skal gjald það af kvikmyndasýningum, sem greiða ber samkv. lögum nr. 56 31. maí 1927, um skemmtanaskatt og þjóðleikhús, sbr. lög nr. 74 7. maí 1940, innheimt með viðauka, er nemur 25% af andvirði seldra aðgöngumiða.

Nú telur ríkisstjórnin eigi nauðsynlegt að ráðstafa öllu fé dýrtíðarsjóðs samkvæmt ákvæðum 1. gr., og skal þá afgangurinn lagður í sérstakan sjóð, er notaður verði til verklegra framkvæmda og atvinnuaukningar, þegar lokið er heimsstyrjöld þeirri, er nú stendur yfir.

- b. (9. gr.) Nú þykir sýnt, að eigi muni vera nægilega miklar birgðir af nauðsynjavörum á hverjum tíma, og er þá ríkisstjórninni heimilt að kaupa birgðir af nauðsynjavörum og sjá um dreifingu á þeim. Nauðsynleg ákvæði um þetta má setja með reglugerð og í henni ákveða viðurlög við brotum.

5. gr.

7. gr. laganna verði 10. gr. og 8. gr. verði 11. gr.

6. gr.

Fyrirsögn laganna verði: Lög um ráðstafanir vegna dýrtíðarinnar.

7. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi. Þegar þau hafa verið staðfest, skal fella þau inn í meginmál laga nr. 98 9. júlí 1941 og gefa þau út svo breytt sem lög um ráðstafanir gegn dýrtíðinni.

Greinargerð.

Síðan núverandi heimsstyrjöld brauzt út, hefur varla liðið sá mánuður, að ekkí hafi dýrtíðarvísitalan hækkað um fleiri eða færri stig, og oft hefur hún tekið stórk. Nú síðast hækkaði hún um 6 stig og er nú komin í 172 stig. Með sama áframhaldi getur ekki liðið á löngu áður en allt verðlag í landinu hefur tvöfaldast. Um það virðast flestir sammála, að þessi þróun stefni til hins mesta ófarnaðar, jafnvel algers hruns hins íslenska gjaldmiðils. Um hitt eru skoðanirnar skiptari, hverjar eru hinar raunverulegu orsakir þessarar þróunar og hvernig beri að stemma stigu við flóðöldu dýrtíðarinnar. Þegar ákveða skal, hverjar leiðir séu líklegastar til úrbóta, er það vitanlega nauðsynlegt, að fundin sé hin rétta skýring á orsökum dýrtíðarinnar, og skulu þær því raktar hér að nokkru.

Meginorsakir dýrtíðarinnar hingað til eru þrjár:

1. Utanaðkomandi verðhækkun á erlendum vörum, og hefur hin mikla farmgjaldahækkun átt sinn drjúga þátt í henni.
2. Hin stórfellda hækkun á innlendum neyzluvörum.
3. Hin mikla kaupmáttaraukning, er stríðsgróði útgerðarinnar flæddi yfir landið, og af völdum brezka setuliðsins hér á landi.

Skal nú hver þessara meginþátta dýrtíðarinnar rakinn nokkuð.

Hin fyrst nefnda orsök getur með réttu talizt **frumorsök** dýrtíðarinnar, sú, sem fyrst kemur dýrtíðarflóðinu af stað. Er rétt að minna á það, að þegar í stríðsbyrjun hækkuðu farmgjöld stórkostlega og urðu því þegar valdandi verðhækkunum á útlendum vörum. Vitanlega hefur einnig átt sér stað verðhækkun á innkaupsverði erlendu vörunnar, en hún var í fyrstu tiltölulega lítil. Segja má með réttu, að við getum á engan hátt ráðið við, að sú verðhækkun berist til landsins, nema með gengishækkun íslensku krónunnar, og skal drepið á hana síðar. Farmgjaldahækkanirnar höfum við hins vegar að talsvert miklu leyti á okkar valdi, og var það því þýðingarmikið atriði, að eftirlit væri haft með því, að farmgjöldin hækkuðu ekki meira en ýtrasta nauðsyn krefði. En slíkt eftirlit hefur brostið með öllu, og hefur þó ekki skort á, að bent væri á nauðsyn þess.

Farmgjaldahækkunin hefur haft því meiri áhrif til aukningar á dýrtíðinni, að leyfð hefur verið sama hundraðshlutaálagning og áður tíðkaðist ofan á hin háu farmgjöld, tollana á þeim og annan aukinn kostnað, þrátt fyrir heimildir, sem til voru í lögum til þess að hafa hemil á öllu þessu.

Áhrif farmgjaldahækkanna eru bæði bein og óbein. Hin beinu áhrif liggja í augum uppi, þar sem ýmsar þýðingarmiklar erlendar neyzluvörur, svo sem allar skömmtunarvörurnar, eru teknar með í vísitölureikninginn. En vitanlega eru hin óbeinu áhrif af farmgjaldahækkuninni enn þýðingarmeiri. Mikill meiri hluti allra farmgjalda er greiddur fyrir flutning á framleiðsluvörum, kolum, hráefnum og framleiðslutækjum. Hækkun á verði þessara vara eykur framleiðslukostnaðinn á öllum innlendum afurðum og kemur því af stað verðhækkunum á þeim. Innlendu neyzluvörurnar eru síðan mikill þáttur í dýrtíðarvísitölunni. Er hún hækkar, hækkar kaupverðið og þar með framleiðslukostnaðurinn á ný og síðan aftur verð innlendu varanna o. s. frv. Þessum óbeinu áhrifum má líkja við það, er steini er kastað á sléttan vatns-

flöt, gárarnir berast langt út frá þeim stað, er steinninn lenti. Að vísu mundi þessi ölduhreyfing hverfa skjótlega, ef ekki kæmu stöðugt ný áhrif til hækkunar, en á það hefur sízt skort.

Það er því augljóst mál, að farmgjaldahækkunin er ekki aðeins ein frumorsök dýrtíðarinnar, heldur einnig einn af aðalþáttum hennar. Það þarf ekki heldur annarra vitna við en að athuga reikninga Eimskipafélags Íslands síðastl. ár. Útgerðarkostnaður hefur aukizt gífurlega. Öll sú hækkun er borin uppi með hækkuðum farmgjöldum. Samt græðir félagið á 5. milljón króna á þessu eina ári. Ofan á þessar gífurlegu upphæðir eru svo lagðir tollar, og síðan álagning á þá upphæð, sem þá er komin. Sést þá, um hve geysistórar upphæðir hér er að ræða.

Um verðhækkun íslenzkra afurða er það að segja, að hún hefur, þrátt fyrir það, að farmgjaldahækkunin hefur hækkað verð útlendu vörunnar úr hófi fram, farið langt fram úr verðhækkun erlendu varanna og enn lengra fram úr því, sem kaupgjald hefur hækkað á hverjum tíma.

Í október 1940 er hækkun kaupgjaldsins ekki orðin nema 27% hjá þeim, sem hæstu kaupuppbót fengu. Þá höfðu innlendu vörunnar hækkað að meðaltali nærri 70%. Nýtt kindakjöt hafði hækkað um 67% frá því 1. október árið áður, smjör um 50%, nýmjólk um 42%, kartöflur um 120%, en nýr fiskur frá 68—78% og saltfiskur 118%. 1. október 1941 hefur kaupgjald hækkað um 66%, en meðalhækkun á innlendum matvörum er 124%, eða nálægt helmingi meiri. Hækkun á nýju kindakjöti er þá 152% í smásölu, á smjöri 155%, á nýmjólk 100%, á kartöflum 150%, á nýjum fiski 70—107%, en á saltfiski 208%.

Til þess að sýna, hver áhrif þetta verðlag á íslenzkum matvörum hefur á vísitöluna, skal þess getið, að hækkun á þeim innlendu matvörum, sem teknar eru í vísitöluna, öðrum en brauði, smjörlíki og kaffihæti, en það eru kjöt, fiskur, mjólk og feitmeti og innlendir garðávextir, nam samtals 1408,66 kr., og eru það 37 stig vísitölnunnar, eða meira en helmingur af hækkun hennar 1. október.

Meðalhækkunin á hinum innlendu matvörum nam sem fyrr segir 124%, en á hinum erlendu að meðtöldum brauðum og kaffihæti 76%. Verðhækkunin á hinum innlendu matvörum er þannig ekki langt frá því að vera helmingi meiri en á hinum útlendu og nærri helmingi meiri en hækkun kaupgjaldsins, sem var þá 66%.

Enginn vafi er því á, að verðhækkun innlendu afurðanna er önnur meginorsök dýrtíðarinnar. Allmikið af þessum vörum er verðlagt af opinberum nefndum og því á valdi hins opinbera að hafa hemil á verðhækkun þeirra, og hvað hinar snertir, var í löfa lagið að láta verðlagseftirlitið ná til þeirra.

Er þá komið að hinni þriðju meginorsök dýrtíðarinnar: þeirri kaupmáttaraukningu, sem orðið hefur í landinu vegna stríðsgróðans af ísfiskssölunum og vegna framkvæmda og dvalar brezka setuliðsins hér á landi. Eftirspurn hins brezka setuliðs eftir íslenzkum afurðum og íslenzku vinnuafli og greiðslur fyrir þetta hvort tveggja eru alveg hliðstæð auknum útflutningi á íslenzkum afurðum eða kemur í stað hans. Hvort tveggja er greitt í erlendum gjaldeyri. Síðan stríðið hófst, höfum við eignazt gjaldreyrisforða, er nemur nú yfir hálf tannað hundrað milljónum króna. Mestan hluta þessa gjaldeyris hafa bankarnir keypt fullu verði og seljendur hans eignazt íslenzkar krónur fyrir, sem síðan koma fram sem kaupgeta á íslenzkum markaði að meira eða minna leyti. Innflutninginn hefur ekki verið hægt að auka að sama skapi og gjaldreyristekjurnar hafa aukizt. Afleiðingin hefur orðið kaupmáttaraukning, án tilsvarendi framboðs á vörum. Niðurstaðan er því óeðlileg hækkun vöruverðs og sumpart skortur á vörum. Þar sem framkvæmdir Bretu eru greiddar í íslenzkum krónum, eykst sá peningastraumur að sama skapi sem vöruverð hækkar í landinu, en hefði ekki aukizt, ef gerðar hefðu verið ráðstafanir, sem haldið hefðu niðri vöruverðinu og þar með vísitölnunni.

Þessu flóði af erlendum gjaldeyri hefði verið eðlilegt að mæta á tvennan hátt, ef koma hefði átt í veg fyrir, að verðlagið hækkaði í landinu. Með **gengishækkun** og

skatti á stríðsgróðann, sem síðan hefði verið varið til þess að halda niðri vöruverðinu í landinu og safnað í sjóði til þess að mæta erfiðleikum síðar.

Ef gengishækkun hefði verið framkvæmd, hefðu þeir, sem seldu bönkunum erlendan gjaldeyri, fengið þeim mun færri krónur í hendur, sem þá hefðu ekki aukið verðbólguna, en verð á erlendum vörum hefði lækkað og sams konar óbein áhrif til lækkunar á annað vöruverð hefðu komið fram, sem áður hefðu komið til hækkunar. Svipuðum árangri hefði að þessu leyti mátt ná með ríflegum skatti á stríðsgróða eða stríðsgróðavörum, sem síðan hefði verið varið til verðlækkunar eða lagt til hliðar til erfiðleikaáranna, sem síðar munu koma.

Gengishækkunarleiðin hefur til þessa ekki verið talin fær vegna verzlunarsamninga okkar, og er það illa farið, en sjálfsagt, að allir möguleikar til þess að hækka gengið verði framvegis athugaðir.

Alþýðuflokkurinn lagði til, að tekinn væri verulega hærri stríðsgróðaskattur en sá, sem að lokum var samþykktur af þinginu. Sömuleiðis hafði flokkurinn sumarið 1940 bent á þá tekjuöflunarleið, að lagt yrði útflutningsgjald á þær afurðir, sem fluttar voru út með stríðsgróða, og þessu fé varið til verðlækkunar innanlands. Þessar tillögur náðu ekki fram að ganga, og sú heimild, sem síðasta Alþingi samþykkti í þessa átt, hefur enn ekki verið notuð, enda er aðstaða útflytjenda nú önnur og lakari en áður. Ef útflutningsgjaldið hefði hins vegar verið lagt á, meðan útflytjendur græddu sem mest, hefði með því mátt ná stórfé til þess að halda niðri vöruverðinu, auk þess sem útflytjendur sjálfir hefðu fengið minna fé til umráða og þannig verið dregið úr verðbólgunni óbeint, því vitanlega hefur talsvert af því fé, er græddist á þennan hátt, farið í alls konar spákaupmennsku.

Því hefur verið haldið fram, að kaupuppbót sú, sem launþegar nú verða aðnjótandi, sé ein af aðalorsökum dýrtíðarinnar og tillögur verið lagðar fram á Alþingi um að banna að greiða hærri verðlagsuppbót en gert er nú. Eins og sýnt hefur verið hér að framan, hefur hækkun hins innlenda afurðaverðs alltaf verið langt á undan kauphækkuninni og venjulega helmingi meiri á hverjum tíma. Hefði vöruverðinu verið haldið niðri, hefði vísitalan ekki heldur hækkað. En kauphækkunin var óhjákvæmileg afleiðing af hækkun afurðaverðsins, ef ekki átti að rýra lífskjör launastéttanna, þ. e. bæta afkomu annarra stétta á kostnað launþega. En þar sem síður en svo hefur verið um neinn almennan niðurskurð á tekjum framleiðenda að ræða og aðstaða okkar hingað til verið það góð, að ekki hefur þurft að rýra lífskjör þjóðarinnar í heild, hefði það verið hróplegt ranglæti gagnvart launþegum, ef þeir einir hefðu átt að bera dýrtíðina, samtímis því sem allir framleiðendur og atvinnurekendur bættu stórkostlega aðstöðu sína. Slikar aðgerðir vildi Alþýðuflokkurinn alls ekki fallast á, enda fela þær ekki í sér kröfur til annarra stétta sambærilegar þeim fórnun, sem ætlazt er til, að launþegarnir færi. Með þeim tillögum, sem fram hafa komið um lögbindingu kaupsins, er stefnt að því, að launastéttirnar einar fái lífskjör sín skorin niður.

Þegar því er haldið fram, að kaupuppbótin sé ein af aðalorsökum dýrtíðarinnar, er gengið fram hjá því aðalatriði, að ákveðin aukning á heildarkaupgetu þjóðarinnar hefur átt sér stað, eins og áður er sýnt. Ef lægra kaup hefði verið greitt þetta tímabil, hefði hlutur stríðsgróðamannanna einungis orðið þeim mun stærri, þ. e. að kaupmáttaraukningunni hefði að visu verið öðruvísi skipt, spákaupmennskan og gróðabrallið hefði verið meira og hagur almennings batnað minna sem því svaraði, en engar líkur til, að verðbólgan í landinu hefði verið minni. Hins vegar hefði þá auðurinn færzt á enn færri hendur.

Benda má á reynslu stríðsáranna 1914—1918. Þá hækkaði kaupgjald mjög lítið, og óx þó dýrtíðin jafnt og þétt engu síður en nú. Enn nærtækara dæmi er aukning dýrtíðarinnar árið 1940, þegar kaupíð var lög bundið og ekki greidd full dýrtíðaruppbót. Þá hækkaði dýrtíðin enn örur en árið 1941, eftir að farið var að greiða fulla dýrtíðaruppbót og lögbinding kaupsins var afnumin. Er af þessu augljóst, að það er hin mesta fjarstæða að telja dýrtíðaruppbótina höfuðorsök dýrtíðarinnar.

Hins vegar er fjarri því, að Alþýðuflokkurinn vilji ekkert láta aðhafast til viðnáms dýrtíðinni, eins og tillögur þær, sem hér eru fram bornar, sýna og þegar má vera ljóst af því, sem nú hefur verið sagt um orsakir dýrtíðarinnar og þau mistök, sem orðið hafa, og þá vanrækslu, sem sýnd hefur verið í þessum málum.

Það verður að teljast mjög miður farið, að ekki varð úr framkvæmd dýrtíðarráðstafana á grundvelli þeirrar löggjafar, sem síðasta Alþingi samþykkti. Enginn vafi er á því, að ná hefði mátt verulegum árangri, ef notaðar hefðu verið heimildir dýrtíðarlaganna ásamt strangara verðlagseftirliti. En um það hefur ekki náðst samkomulag í ríkisstjórninni, eins og kunnugt er orðið af umræðum um þessi mál.

Við umræður um dýrtíðarfrumvarpið í vetur benti Alþýðuflokkurinn á ýmsar veilur í lögnum, sérstaklega hið ósamstæða verðlagseftirlit.

Tillögur þær, sem hér eru lagðar fram, miða að því að bæta úr þeim ágöllum, sem voru á lögnum um dýrtíðarráðstafanir, og gefa ríkisstjórninni fullkomið vald til þess að taka þessi mál föstum tökum.

Aðalatriði tillagnanna eru þessi:

1. Samræming alls verðlagseftirlits hjá einum aðila, er starfar á ábyrgð ríkisstjórnarinnar.
2. Fastari grundvallarreglur fyrir verðlagseftirlitið til þess að starfa eftir.
3. Afnáam allra tolla á skömmunarvörum auk nokkurra annarra vörutegunda.
4. Lækkun farmgjalda á þessum sömu vörum niður í það, sem þau voru fyrir stríð, og sé þá miðað við Kaupmannahafnarfarmgjöld.
5. Stofnun dýrtíðarsjóðs og ákvæði um tekjuöflun til hans til þess að koma í veg fyrir aukning dýrtíðarinnar. Dýrtíðarsjóði séu tryggðar ca. 14 milljón króna tekjur auk útflutningsgjaldsins, eins og síðar skal nánar gerð grein fyrir.
6. Úr dýrtíðarsjóði sé einnig varið fé til að styrkja þá framleiðendur, sem ekki fá viðunandi verð fyrir afurðir sínar, hvort heldur þær eru seldar innanlands eða fluttar út.
7. Hinni ahnennu heimild um útflutningsgjald, sem nú er í lögnum, sé breytt í heimild til þess að leggja útflutningsgjald á vörur, sem seldar eru með stríðsgróða.
8. Heimild fyrir ríkisstjórnina, ef nauðsyn krefur, til að kaupa birgðir af nauðsynjavörum og annast dreifingu þeirra á þann hátt, sem hún telur heppilegast. Skulu nú þessi 8 aðalatriði tillagnanna rædd nokkuð.

Um verðlagseftirlitið og farmgjöldin (1., 2. og 4.).

Það er höfuðgalli verðlagseftirlitsins sem stendur, að því er dreift á marga aðila, sem ekkert samstarf hafa sín á milli og enga sameiginlega ábyrgð á því að halda niðri verðlaginu. Auk þess eru verðlagsnefndirnar skipaðar eftir mjög mismunandi sjónarmiðum. Reynslan hefur sýnt, að með þessu skipulagi næst mjög óviðunandi árangur. Núverandi verðlagsnefndir, eins og þær eru skipaðar, skoða sig og eru umhjóðendur ákveðinna hagsmunaflokka. Það er ekki nema næsta eðlilegt, að hver nefnd fyrir sig telji sig ekki hafa sérstaka ástæðu til að standa á móti kröfum umhjóðenda sinna um verðhækkunir, þegar aðrir aðilar fá að hækka eftir vild. Það er því hætta á, að enginn vilji byrja á nauðsynlegu aðhaldi og verðlagseftirlitið snúist upp í það að tryggja ákveðnum stéttum ekki lakari kjör en öðrum tilteknum stéttum, að verðlagseftirlitið snúist upp í verðhækkunarkapphlaup.

Eðlilegast virðist því að samræma allt verðlagseftirlitið hjá einni ríkisverðlagsnefnd, sem ríkisstjórnin skipi og starfi því á hennar ábyrgð. Með því móti er bezt tryggt, að öllum aðilum sé gert jafnhátt undir höfði, og ef um fórnir verður að ræða af hálfu þeirra, sem verðlagseftirlitinu eru háðir, þá sé þeim skipt jafnt og réttlátlega niður og eftir sömu grundvallarreglum. Ekkert er eins hættulegt og misrétti í þessum efnum.

Ætlað er til, að þær verðlagsnefndir, sem nú eru starfandi og skipaðar eru fulltrúum ákveðinna aðila, starfi eftir sem áður og geri sínar tillögur til ríkisverðlags-

nefndarinnar og séu henni til aðstoðar með nauðsynlegar upplýsingar. Eðlilegast þykir, að farmgjöldin séu undir sams konar eftirliti og aðrar nauðsynjar.

Önnur veigamikil ástæða til þess að samræma verðlagseftirlitið er sú, að þegar gert er ráð fyrir, að ríkissjóður verji miklu fé til dýrtiðarráðstafana, er nauðsynlegt, að ríkisstjórnin geti tryggt sér, að því fé verði raunverulega varið til þess að lækka dýrtiðina og að það komi að sem mestu gagni.

Þá eru í frumv. gefnar nokkrar meginreglur, sem ætlað er til, að ríkisverðlagsnefnd fari eftir í starfi sínu, er hún ákveður hámarksverð eða hámarksálagningu.

Aðalreglan er sú, að **álagning verzlana** megi ekki nema hærri upphæð en fyrir stríð, að viðbættum þeim kostnaðarauka, sem orðið hefur við verzlun vörunnar síðan stríðið hófst. Þessari meginreglu hefur hvarvetna verið fylgt erlendis, þar sem verðlagseftirlit hefur verið upp tekið og flm. þessa frv. er um kunnugt, t. d. í Englandi, Danmörku og Noregi fyrir hertökuna. Er þá gert ráð fyrir, að eigi verði leyfð lengur sú aðalregla að leggja fasta hundraðshlutaálagningu á vörur og flutningsgjöld, hversu mikið sem þau kunna að hækka. Með núverandi fyrirkomulagi má í ýmsum tilfellum fullyrða, að innflytjendur græði því meira, því dýrari innkaup sem þeir gera og því hærri flutningsgjöld sem þeir greiða.

Hvað snertir **innlendir neyzluvörur** er ætlað til, að fyrst og fremst sé höfð hliðsjón af þeirri aukningu kaupgjalds og annars framleiðslukostnaðar, sem orðið hefur síðan stríðið hófst, en þó auðvitað tekið tillit til þess, ef verð á einhverjum vörum hefur verið óeðlilega lágt eða hátt í stríðsbyrjun, og þá einnig til þeirrar aukningar, sem orðið hefur á þjóðartekjunum síðan stríðið hófst.

Hvað **landbúnaðarafurðir** snertir er rétt að gera ráð fyrir, að ríkisstjórnin feli hagstofunni með aðstoð búreikningaskrifstofu ríkisins að gera yfirlit um breytingar á rekstrarkostnaði landbúnaðarins, til þess að ríkisverðlagsnefndin geti haft hliðsjón af þessum breytingum, er hún ákveður verð á landbúnaðarafurðum. Slíkir útreikningar eru gerðir víða erlendis og geta komið að margs konar notum, öðrum en hér um ræðir.

Um **flutningsgjöldin** er það sérstaklega ákveðið, að flutningsgjöld á skömmunarvörum og nokkrum öðrum tilteknum vörum skuli ekki vera hærri en flutningsgjöld frá Kaupmannahöfn á þessum vörum voru fyrir stríð. Telji ríkisverðlagsnefnd þessi flutningsgjöld of lág, skal bæta það, sem á vantar, úr dýrtiðarsjóði, og sé þá tekið tillit til hins mikla gróða skipafélaganna árið 1940, sem áður var vikið að í greinargerðinni.

Loks er ákveðið, að ríkisverðlagsnefnd skuli óheimilt að ákveða hærri **álagningu** á **skömmunarvörum**, samtals í heildsölu og smásölu, en 30 af hundraði. Virðist sú álagning, sem verðlagsnefnd leyfir nú, vera óþarflega mikil. Með því verði, sem var 1. okt., nemur álagning pr. 100 kg sem hér segir á eftirtöldum vörutegundum: á rúgi 18 kr., hveiti 20 kr., höfrum 24 kr., sagógrjónum 51 kr., hrisgrjónum 41 kr., molasykri 36 kr., strásykri 29 kr., kaffi óbrenndu 99 kr., kaffi brenndu og möluðu 158 kr. Er þá gert ráð fyrir, að álagningarheimildin sé notuð að fullu, en hún er samtals 39.75%, og virðist hún vera svo rífleg, að engin vandkvæði ættu að vera á því að selja þessar vörur til uppjafnaðar með 30% álagningu. Vitanlega er til þess ætlað, að verðlagsnefndin geti ákveðið lægri álagningu, ef henni þykir það fært.

Um tollalækkunina (3.).

Í lögnum var áður heimild til að afnema kornvörutollinn og hálfan sykkurtollinn. Þessi heimild hefur ekki verið notuð. Nú er lagt til, að allir tollar á skömmunarvörum, svo og á hráefnum til kaffibætis- og smjörlíkisgerðar skuli felldir niður til 1. jan. 1943.

Enginn vafi er á því, að talsvert mundi muna um það, ef tollalækkun þessi yrði framkvæmd, svo og farmgjaldalækkun sú og álagningar, sem gerð hefur verið grein fyrir. Aftan við greinargerð þessa eru útreikningar, er sýna, að farmgjaldalækkunin, tollalækkunin og álagningarlækkunin á skömmunarvörunum einum mundi lækka

visitöluna um tæp 5 stig, og er þá aðeins tekin með hin beina lækkun visitölnunnar af þessum aðgerðum, en ekki hin óbeina. Þessi lækkun þyrfti ekki að kosta hið opinbera nema rúmlega 2.7 millj. kr., eða um 566 þús. kr. á hvert stig, sem visitalan er lækkuð um. Er þá gert ráð fyrir fullum uppbótum til skipafélaganna, en ekki virðist ósanngjarnt að ætla, að þau gætu borið einhvern hluta þessa kostnaðar af hinum óhemjumikla gróða ársins 1940.

Um dýrtíðarsjóðinn (5.).

Til þess að standa straum af útgjöldum þeim, sem ákveðin verða til dýrtíðarráðstafana, skal stofna sérstakan dýrtíðarsjóð, og eru tekjur hans þessar til ársloka 1942:

1. 8 millj. kr. framlag úr ríkissjóði.
2. Tekjur af stríðsgróðaskatti af tekjum ársins 1941.
3. Sérstakt gjald, er lagt sé á þær skömmtnarvörur, sem úthlutað er sérstaklega (þ. e. umfram skömmtnarseðla almennings) til veitingahúsa, iðnfyrirtækja og brauðgerðarhúsa.
4. Aukaskattur á kvikmyndasýningar.
5. Álag á tekju- og eignarskattinn, sem þegar hefur verið á lagt samkvæmt heimild frá síðasta Alþingi.
6. Útflutningsgjald á vörur, sem seldar eru með stríðsgróða.

Á sérstöku fylgiskjali er gerð áætlun um, hversu miklum tekjum dýrtíðarsjóður fengi yfir að ráða samkvæmt þessum tillögum, miðað við 1 ár. Þó er ekki gerð þar nein áætlun um útflutningsgjaldið. Eru þetta ca. 13.7 millj. kr., og er enginn vafi á því, að miklu mætti áorka til þess að hamla á móti dýrtíðinni, ef þessum peningum væri skynsamlega varið. Má mynda sér nokkra hugmynd um það af áætlun þeirri um lækkun á skömmtnarvörunum, sem hér er aftan við greinargerðina sem fylgiskjal og áður var á minnt.

Um hina einstöku liði tekjuöflunnarinnar skal að öðru leyti tekið fram:

Allt útlit er fyrir, að mjög mikill tekjuafgangur verði hjá ríkissjóði á árinu 1941. T. d. er kunnugt, að tekju- og eignarskattur og stríðsgróðaskattur gefa í ríkissjóð um 11 millj. kr., og er það 9 millj. kr. meira en áætlað var í fjárlögum þessa árs. Tolltekjur verða og langtum meiri en nokkru sinni fyrr, og er áreiðanlega óhætt að gera ráð fyrir mjög miklum umframtekjum af þeim. Það virðist því á engan hátt óvarlegt að gera ráð fyrir 8 millj. kr. framlagi úr ríkissjóði til þessara mála til ársloka 1942. Má á það benda, að í frv., sem viðskiptamálaráðherrann, Eysteinn Jónsson, hefur lagt fram á Alþingi, er einnig gert ráð fyrir 8 millj. kr. ríkissjóðsframlagi í dýrtíðarsjóð.

Gert er ráð fyrir, að hinn sérstaki stríðsgróðaskattur árið 1942 renni í sjóðinn. Var hann um 3 millj. kr. árið 1941. Alþýðuflokkurinn mun leggja fram sérstakt frv. um hækkun stríðsgróðaskattsins í samræmi við þær tillögur, sem af hans hálfu hafa áður verið lagðar fram, en náðu þá ekki fram að ganga.

Um bióskattinn og skömmtnarvöruskattinn er það að segja, að þeir miða að því að ná til þeirrar sérstöku eyðslu og óvenjulega gróða, sem stendur í sambandi við verðbólgu þá, sem fylgt hefur í kjölfar stríðsins og hins sérstaka ástands, sem ríkjandi er í landinu. Hefur eftirspurn á þeim sviðum, er skattar þessir eiga að ná til, aukizt svo mjög, að ekki hefur verið hægt að fullnægja henni. Virðast því skattar þessir fyllilega réttmætir. Sjálfsagt mætti skattleggja ýmsa aðra eyðslu án þess, að almenningur yrði þess verulega var, t. d. hina miklu bílanotkun, og mætti athuga fleiri tekjuöflunarleiðir í sambandi við meðferð málsins, ef ástæða þykir til.

Vera má, að einhverjum kunni að þykja flm. þessa frv. óþarflega stórtækir, þegar gert er ráð fyrir, auk útflutningsgjalds, ca. 14 millj. kr. tekjum dýrtíðarsjóðs. Flm. hafa ekki hugsað sér, að reynt verði að lækka visitöluna verulega frá því, sem nú er, en hafa gert ráð fyrir, að hægt væri að koma í veg fyrir frekari hækkun hennar. Mætti því e. t. v. gera ráð fyrir, að ekki þyrfti að nota allan dýrtíðarsjóðinn á þann hátt, sem frv. gerir ráð fyrir. Er þá ætlað til, að fé það, sem afgangss kynni að verða, verði geymt til þess að mæta þeim erfiðleikum og því atvinnuleysi, sem

búast má við eftir stríðið, og til þess að hefja nýjar framkvæmdir, sem mikil þörf mun á verða á ýmsum sviðum.

Verðuppbætur til framleiðenda (6.).

Gera má ráð fyrir, að nokkuð verði að flytja út af vörum, sem ekki er hægt að selja viðunandi verði á íslenskum markaði, t. d. ýmsar landbúnaðarvörur. Er því óhjákvæmilegt að ætla nokkurt fé til uppbóta á slíkum útflutningi, þar sem ella yrði að taka hærra verð fyrir þær afurðir, sem seldar eru innan lands. Það er hins vegar lagt á vald ríkisstjórnarinnar að ákveða, hve miklu upphæðirnar skuli nema og hverjir skuli njóta þeirra.

Heimildin til birgðasöfnunar (8.).

Birgðasöfnun í landinu stendur ekki í neinu hlutfalli við fjárhagsgetu landsmanna. Er það mjög skaðlegt, þar sem alltaf vofir sú hættu yfir, að aðflutningar til landsins teppist um lengri eða skemmri tíma, og enn fremur þar sem vöruverð fer sífellt hækkandi. Því þykir rétt að gera ráð fyrir þeim möguleika, að hið opinbera verði að taka að sér að einhverju leyti — eða jafnvel hafa forgöngu um — birgðasöfnun á nauðsynjavörum til þess að tryggja, að ávallt sé nægilegt til af nauðsynlegustu vörum, svo mikið sem kostur er að afla og geyma á hverjum tíma. Hefur nokkur misbrestur orðið á, að verzlunarfyrirtækin sæju fyrir því að hafa sem mestar birgðir. Má benda á það, að stjórnnum allra Norðurlandanna þótti nauðsynlegt, þegar stríðið var yfirvofandi, að láta hið opinbera gangast fyrir birgðasöfnun í stórum stíl, og hefur sú fyrirhyggja komið í góðar þarfir t. d. í Svíþjóð. Þessum tilgangi, að tryggja sem mestar birgðir í landinu, má e. t. v. ná með góðri samvinnu hins opinbera við hlutaðeigandi verzlunarfyrirtæki, en nauðsynlegt þykir þó, að til sé lagaheimild, sem hægt sé til að taka, ef með þarf.

Einstakar greinar frv. munu ekki þarfnast frekari skýringa en er að finna í þessari greinargerð.

Fylgiskjal I.

Áætlun um farmgjalda- og tollalækkun.

A. Tollar:	Innflutningur:	Tollur felldur niður:
Rúgur	3107 tonn á kr.	7.60 = 23600 kr.
Hveiti	4900 — — —	51.50 = 252300 —
Hafrar	1128 — — —	21.40 = 24100 —
Kartöflumjöl	202 — — —	74.30 = 15000 —
Sagógrjón	51 — — —	107.40 = 5500 —
Hrísrjón	333 — — —	16.80 = 5600 —
Strásykur	3011 — — —	244.10 = 735000 —
Molasykur	1507 — — —	267.80 = 403600 —
Kaffi óbr.	483 — — —	972.20 = 469600 —
		Alls 1934300 kr.
Sikoría	393 — — —	160.00 = 62900 —
Frá má draga 1800 tonn hveiti (92700 kr.), 1100 tonn sykur (ca. 275000 kr.) og 50 tonn kaffi (48600 kr.), alls ca. 416300 kr., sem verður krafðið sem skömmtunarseðlaskattur. Alls þá nettó kr. 1518000.		
B. Farmgjöld:	Innflutningur:	Farmgjaldalækkun:
Rúgur, hveiti, kartöflumjöl	8209 tonn á kr.	93.40 = 766700 kr.
Hafrar, sagó	1179 — — —	131.40 = 154900 —
Hrísrjón	333 — — —	163.40 = 54400 —
Sykur	4518 — — —	99.00 = 447300 —
Kaffi	483 — — —	173.50 = 83800 —
		Alls 1507100 kr.
Sikoría	393 — — —	99.00 = 38900 —

Frá má draga 1800 tonn hveiti (168120 kr.), 1100 tonn sykur (108900 kr.), 50 tonn kaffi (8675 kr.), alls ca. 285700 kr. Alls þá nettó 1221400 kr.

Gengið er í áætlun þessari út frá innflutningi ársins 1940. Skömmtnunarskrifstofa ríkisins hefur áætlað það magn af skömmtnunarvörum, sem úthlutað er sérstaklega til iðnfyrirtækja, veitingahúsa og brauðgerðarhúsa.

Fylgiskjal II.

Áætlun um verðlækkun á skömmtnunarvörum samkvæmt tillögnum.

Vörutegund:	Smá-sölu-verð 1. okt. au.	Par af tollur: au.	Par af farm-gjalda-hækkun: au.	Farmgj. hækkun + álagning þar á: au.	Lækkað smá-sölu-verð: au.	Lækkað smá-söluverð miðað við 30% álagn. au.	Jafnað verð: au.	Lækkun á smá-sölu-verði: au.
Rúgur kg.	65	0.76	9.34	14.11	50.89	47.34	47	18
Hveiti —	70	5.15	9.34	20.25	49.75	46.28	46	24
Hafrar —	85	2.14	13.14	21.35	63.65	59.02	59	26
Kartöflumjöl —	165	7.43	9.34	23.44	141.56	131.68	132	33
Sagógrjón —	181	10.74	13.14	33.37	147.63	137.33	137	44
Hrisgrjón —	145	1.68	16.34	25.18	119.82	111.46	111	34
Strásykur —	100	24.41	9.90	47.95	52.05	48.42	48	52
Molasykur —	125	26.78	9.90	51.26	64.74	60.22	60	65
Kaffi óbr. —	346	97.22	17.35	160.11	185.89	172.91	173	173
Kaffi br. —	554	„	„	„	299.28	278.39	278	276

Fylgiskjal III.

Áætlun um lækkun vísitölnunnar (beina lækkun).

118 kg. rúgmjöl	á	kr. 0.18 =	kr. 21.24
134 — hveiti	—	0.24 =	32.16
30 — haframjöl	—	0.26 =	7.80
14 — hrisgrjón	—	0.34 =	4.76
14 — kartöflumjöl	—	0.33 =	4.62
2 — sagógrjón	—	0.44 =	0.88
92 — strásykur	—	0.52 =	47.84
44 — molasykur	—	0.65 =	28.60
14 — kaffi	—	2.76 =	38.64

Alls kr. 186.54 = 4.84 stig.

Samkvæmt áætlun I. kostar farmgjaldalækkunin nettó ca. kr. 1221 þús., en tollalækkunin nettó ca. kr. 1518 þús., eða samtals kr. 2739 þús., eða ca. 566 þús. kr. pr. stig, og er þá gert ráð fyrir, að farmgjaldalækkunin sé bætt eimskipafélagnum að fullu.

Fylgiskjal IV.

Áætlun um tekjur dýrtíðarsjóðs.

1. Framlag úr ríkissjóði	kr. 8000000.00
2. Stríðsgróðaskattur	— 3000000.00
3. Álag á skemmtanaskatt (kvikmyndasýningar)	— 315000.00
4. Álag á tekjuskatt	— 900000.00
5. Skömmtnunarvöruskattur a.	— 765000.00
Skömmtnunarvöruskattur b.	— 700000.00
Alls	kr. 13680000.00

Með skömmtnunarvöruskatti a. er átt við hinn sérstaka skatt, sem ákveðinn er í frumvarpinu, en b. svarar til farmgjalda- og tollalækkunarinnar með núverandi verðlagi.